

PROGRAM PROFILAKTYCZNY

**MŁODZIEŻOWY OŚRODEK WYCHOWAWCZY
W BOROWIU I W WOLI ROWSKIEJ**

Spis treści

WPROWADZENIE

I. ZNACZENIE PROFILAKTYKI W PRACY WYCHOWAWCZEJ

II. RODZICE WYCHOWANKÓW A PROFILAKTYKA

III. CELE PROGRAMU ORAZ WARUNKI ICH REALIZACJI

IV. PROFILAKTYKA AGRESJI

1. Diagnoza problemu.
2. Profilaktyka agresji w pracy wychowawczej, edukacyjnej i terapeutycznej.
3. Metody pomiaru efektywności podjętych działań, stopnia realizacji celów.
4. Scenariusze zajęć.

V. PROFILAKTYKA UZALEŻNIEŃ

1. Diagnoza uzależnień i wyodrębnianie grup ryzyka.
2. Profilaktyka uzależnień, terapia osób uzależnionych.
3. Metody pomiaru efektywności podjętych działań, stopnia realizacji celów.
4. Scenariusze zajęć.

VII. EWALUACJA PROGRAMU

Bibliografia

WPROWADZENIE

Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy w Borowiu i w Woli Rowskiej są placówkami dla chłopców w normie intelektualnej, ale wymagających kształcenia specjalnego z uwagi na przejawiane cechy niedostosowania społecznego. W ich skład wchodzi: internat i szkoła(gimnazjum).

Organem prowadzącym internaty i szkoły jest osoba prywatna – Karwowski Zdzisław Zbigniew. Organem nadzoru pedagogicznego jest Mazowiecki Kurator Oświaty – delegatura w Siedlcach.

Chłopcy przebywają w Ośrodkach od 6 miesięcy do 3 lat. Są w nim objęte opieką pedagogiczną i psychologiczną. Mają możliwość skończenia szkoły na poziomie gimnazjalnym. W placówkach funkcjonują grupy wychowawcze i są klasy na poziomie gimnazjalnym. Do placówek są przyjmowani nieletni wyłącznie na podstawie postanowienia Sądu Rodzinnego. Kierowaniem zajmuje się Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej w Warszawie.

W Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym w Borowiu przebywa 32 wychowanków, a w Woli Rowskiej 28 wychowanków w wieku 13-18 lat z obszaru całej Polski. Ich środowisko rodzinne cechuje zwykle patologia społeczna (alkoholizm, przestępczość, narkomania, ubóstwo materialne i kulturowe, przemoc, niewydolność wychowawcza).

Należy jednak podkreślić, iż zarysowuje się tendencja znaczącego zróżnicowania zarówno statusu materialnego rodzin wychowanków jak i stopnia występujących w nich patologii. Bezpośrednie przyczyny zastosowania przez sąd środka wychowawczego w postaci umieszczenia w placówce resocjalizacyjnej to najczęściej: nierealizowanie obowiązku szkolnego, spożywanie alkoholu i innych środków uzależniających, dokonywanie drobnych przestępstw (głównie kradzieży), ucieczki z domu, przynależność do subkultur, agresja i autoagresja, lekceważenie powszechnie akceptowanych norm zachowań.

Badania psychologiczne i pedagogiczne wskazują na niski poziom dojrzałości emocjonalnej i społecznej oraz niższe niż przeciętne możliwości intelektualne podopiecznych Ośrodka. Z tych przyczyn profilaktyka zachowań aspołecznych, a zwłaszcza zapobieganie agresji, uzależnieniom i patologiom wynikającym z przynależności do subkultur należy do najważniejszych zadań obu placówek i funkcjonujących w ich strukturach szkół.

Za realizację programu są w równym stopniu odpowiedzialni nauczyciele, wychowawcy,

psycholodzy, pedagodzy i pracownicy obu w Młodzieżowych Ośrodków Wychowawczych.

Z uwagi na specyfikę placówek podział na zadania realizowane wyłącznie w trakcie zajęć szkolnych lub wyłącznie w trakcie zajęć opiekuńczo- wychowawczych w Ośrodkach byłby nieuzasadniony i sztuczny.

I. ZNACZENIE PROFILAKTYKI W PRACY WYCHOWAWCZEJ

Od wielu lat toczy się dyskusja nad wzmocnieniem wychowawczej funkcji współczesnej szkoły. Program profilaktyczny stanowi uszczegółowienie elementów programu wychowawczego i wpisuje się w nurt personalizacji szkoły, która w sposób naturalny prowadzi do dostrzegania problemów ludzkich w tej instytucji.

Rolą nowoczesnej placówki edukacyjnej jest wszechstronny rozwój ucznia, a więc wyposażenie go nie tylko w wiedzę czy umiejętności poznawcze, ale również w kompetencje społeczne, moralne i duchowe. Uczeń usytuowany jest w centrum działalności szkolnej, traktowany jest jako podmiot działalności edukacyjnej i wychowawczej, a rzeczywistym podmiotem edukacyjnym nie jest szkoła, ale nauczyciel.

Zadania wychowawcze, w tym profilaktyczne, stanowią wymiar pracy każdego pracownika pedagogicznego, są integralną częścią działalności każdego nauczyciela.

Profilaktyka jest niemożliwa bez przyjęcia określonego kierunku moralnego, dlatego podstawą wszelkich działań w tym zakresie jest budzenie wrażliwości moralnej uczniów poprzez pokazywanie atrakcyjności dobra i jednoznaczne nazywanie zła, rozwijanie ich zdolności samoświadomości, do krytycznej oceny zachowań własnych i innych ludzi, kształtowanie umiejętności samodzielnego wydawania osądów moralnych w wymiarze indywidualnym i społecznym.

Badania wykazują, że w szkołach występuje coraz więcej konfliktów, a życie szkolne często przesiąknięte jest atmosferą strachu. W tej perspektywie profilaktyka ma znaczenie szczególne. Jej roli nie sposób przecenić, a jej pozytywne efekty zmieniają nie tylko klimat życia szkolnego, ale także pozaszkolnego uczniów.

II. RODZICE UCZNIÓW A PROFILAKTYKA W SZKOLE

Rodzina stanowi naturalne środowisko rozwoju każdego dziecka, jest pierwszym i najważniejszym źródłem norm i wzorców zachowań, dlatego w profilaktyce patologii społecznej nie wolno pominąć roli rodziny jako partnera szkoły. Rodzice mają pełne prawo decydowania o tym, jakie oddziaływania wychowawcze, edukacyjne i terapeutyczne podejmowane są wobec ich dzieci. Jednak w przypadku realizacji zadań profilaktycznych we współpracy z młodzieżą niedostosowaną społecznie problem angażowania rodziny jest bardzo złożony.

Złożoność ta wynika z faktu, że rodziny znacznej części uczniów funkcjonują patologicznie, dotknięte są problemem alkoholowym, niewydolnością wychowawczą uwarunkowaną brakiem kompetencji rodzicielskich. Rodzice w przeważającej części zostali ograniczeni przez sądy w wykonywaniu władzy rodzicielskiej lub są jej całkowicie pozbawieni; nie interesują się losem swoich dzieci, tym samym jest im obojętne, jaki kształt ma program profilaktyczny realizowany w placówce, której uczniem jest ich syn.

Nierzadko ma wręcz miejsce sytuacja, w której rodzice zachęcają swoje dzieci do zachowań nieakceptowanych społecznie. Mimo tych ważnych, obiektywnie istniejących przeszkód stających na drodze do współdziałania z rodzicami w realizacji zadań profilaktycznych fakt, że są oni rodzicami stanowi dostateczną przesłankę do podejmowania prób angażowania ich w ten proces. **Jako warunek konieczny do pełnej realizacji programu uznaje się równoległą pedagogizację środowiska rodzinnego ukierunkowaną na kształtowanie pożądanych postaw rodzicielskich.**

Udział rodziców w realizacji programu profilaktycznego realizowany jest przez:

- konsultowanie z nimi jego treści w trakcie rozmów telefonicznych oraz osobistych;
- motywowanie do wspierania oddziaływań Ośrodka w zakresie profilaktyki;
- pozyskiwanie od rodziców informacji na temat zachowania ucznia w środowisku rodzinnym (element pomiaru efektywności programu);
- przeprowadzanie w trakcie Dni Spotkań Rodzinnych zajęć szkoleniowych pod nazwą „Profilaktyka w rodzinie” mających na celu uwrażliwienie rodziców (opiekunów) na problemy związane z profilaktyką oraz podniesienie ich umiejętności w zakresie aktywnego wspierania oddziaływań Ośrodków.

III. CELE PROGRAMU ORAZ WARUNKI ICH REALIZACJI

Głównym celem programu jest zmiana w sferze hierarchii wartości uczniów, podniesienie poziomu ich dojrzałości społecznej, emocjonalnej i moralnej. Przesłanką do tak określonego celu jest przyjęcie za słuszne stwierdzenia, że do prawidłowego rozwoju człowieka niezbędne jest określenie granic tego, co dopuszczalne i uzasadnione w życiu zbiorowym, a co niedopuszczalne i niedozwolone.

Z celu głównego wynikają następujące cele szczegółowe:

- redukcja zachowań agresywnych i autoagresywnych chłopców zarówno na terenie placówki jak i poza Ośrodkiem- w czasie pobytu w miejscu stałego zamieszkania; kształtowanie umiejętności zastępowania agresji konstruktywnymi sposobami reagowania,
- kształtowanie postawy świadomej rezygnacji z używek takich jak papierosy, narkotyki, alkohol, leki; wybór sposobu życia zgodnego z zasadami higieny psychicznej,
- budowanie umiejętności krytycznej analizy skutków przynależności do subkultur, motywowanie do świadomej rezygnacji z kontaktów z patologicznymi grupami rówieśniczymi,
- kształtowanie pozytywnych, akceptowanych społecznie wzorów zachowań, sposobów reagowania w sytuacjach trudnych, konfliktowych.

Realizacja wymienionych celów programu możliwa jest wyłącznie przy uwzględnieniu następujących warunków:

- istnieje ścisła współpraca pomiędzy wszystkimi pracownikami Ośrodka oraz rodzicami uczniów w zakresie realizacji programu; realizatorów cechuje profesjonalizm zawodowy i wysoki poziom motywacji do wprowadzenia programu w życie;
- relacje między pracownikami placówki i wychowankami oparte są na wzajemnym szacunku, życzliwości, rozumieniu potrzeb i ograniczeń;

- atmosfera wychowawcza Ośrodka sprzyja autentycznemu, szczeremu zaangażowaniu podopiecznych w proces własnej resocjalizacji i profilaktyki niepożądanych zachowań;
- uczniowie są świadomi celów programu oraz akceptują metody i formy ich realizacji.

IV. PROFILAKTYKA AGRESJI

W literaturze problemu sformułowano wiele różnorodnych definicji pojęcia „agresja”, stąd na potrzeby programu profilaktycznego realizowanego w MOW w Borowiu przyjęto, że agresja to „swoista forma zachowania się przyjmująca postać inicjowanego ataku powodującego powstanie określonych szkód materialnych lub moralnych”. Wyróżniono agresję:

- **fizyczną** (przyjmującą postać napaści fizycznej: bicia, szarpania, popychania, plucia itp., niszczenia cudzej odzieży, sprzętów);
- **werbalną** (przejawiającą się w postaci wulgaryzmów, wyzwisk, obelg, dotkliwej krytyki, wyśmiewania, grożenia, poniżania itp.);
- **pośrednią** (podburzanie innych do agresji, lekceważące, demonstracyjne milczenie,
- odmowa wykonywania próśb i poleceń, wszelkie przypadki przeniesienia agresji na przykład: trzaskanie drzwiami, rzucanie przedmiotami, ich niszczenie)

Dodatkowo uznaje się za uzasadnione wyodrębnienie autoagresji, czyli agresji kierowanej na siebie. Działania profilaktyczne opierają się na przekonaniu, że jednym z podstawowych praw człowieka jest prawo do życia w poczuciu bezpieczeństwa, do życia bez upokorzeń i represji ze strony otoczenia.

1. Diagnoza problemu

Diagnoza agresji prowadzona jest przez wszystkich realizatorów programu, ale przede wszystkim obowiązek ten spoczywa na psychologach. Ich zadaniem jest udzielenie odpowiedzi na następujące pytania:

- którzy uczniowie przejawiają podwyższoną skłonność do zachowań agresywnych?
- jakie są przyczyny zachowań agresywnych pojawiających się na terenie Ośrodka oraz poza placówką?
- jaka jest skala problemu agresji w Ośrodku?
- które metody i formy pracy wychowawczej, edukacyjnej i terapeutycznej mają
- największe szanse powodzenia w perspektywie profilaktyki agresji?

Diagnoza powstaje w oparciu o:

- analizę dokumentacji uczniów, a zwłaszcza zawartych w aktach chłopców opinii psychologiczno- pedagogicznych sporządzonych przez Poradnie Psychologiczno- Pedagogiczne, Rodzinne Ośrodki Diagnostyczno- Konsultacyjne, placówki opiekuńczo- wychowawcze, w których wcześniej przebywali oraz opinii z poprzedniej szkoły;
- obserwację zachowania na terenie szkoły/ośrodka dokumentowaną w Arkuszu Spostrzeżeń;
- wywiady psychologiczne i pedagogiczne;
- testy kwestionariuszowe i projekcyjne (TAT Murraya, ACL Gougha i Heilbruna, TUZ Sacksa i Sidney lub Rottera, Nastroje i Humory Buss, Durkee, Inwentarz Psychologiczny Syndromu Agresji Z.Gasia);
- ankiety przeprowadzane wśród uczniów diagnozujące skalę problemu agresji na terenie placówki;
- wywiady przeprowadzane z rodzicami.

Wyniki indywidualnych badań diagnostycznych opracowywane są w postaci opinii psychologicznej dokładnie odzwierciedlającej stopień skłonności danego ucznia do reagowania agresją, osobowościowe, środowiskowe i neurofizjologiczne przyczyny agresywności, formy jej manifestowania. Wyniki badań ankietowych prowadzonych w formie badań grupowych są opracowywane pod względem ilościowym i jakościowym oraz prezentowane na posiedzeniach Rady Pedagogicznej, Zespołu Wychowawców i spotkaniach społeczności placówki.

2. Profilaktyka agresji w pracy wychowawczej, edukacyjnej i terapeutycznej

Profilaktyka agresji realizowana jest poprzez wykorzystanie następujących metod i form pracy z uczniami:

1. Przeprowadzenie cyklu zajęć w zespołach klasowych i grupach wychowawczych obejmującego następujące tematy:

- Czym jest agresja? (1 godzina)
- Jakie są przyczyny zachowań agresywnych? (3 godziny)
- Agresja w programach telewizyjnych (1 godzina)

- Jakie są skutki agresji dla jednostki i społeczności, której jest ona członkiem? (2 godziny)
 - Konstruktywne sposoby wyrażania gniewu (1 godzina)
 - Jak sobie radzić z agresją ze strony innych ludzi? (2 godziny)
 - Przemoc w rodzinie (1 godzina).
 - Regulacje prawne chroniące przed agresją, środowisku rówieśniczym i w rodzinie – spotkanie z prokuratorem (2 godziny).
2. Terapia indywidualna prowadzona przez psychologów dla sprawców i ofiar przemocy.
 3. W miarę możliwości- terapia rodziny ucznia, w której występuje problem przemocy domowej.
 4. Problematyka agresji: uwrażliwianie na jej skutki, kształtowanie empatii wobec jej ofiar występuje w trakcie zajęć z poszczególnych przedmiotów (język polski, historia, wychowanie fizyczne, wiedza o społeczeństwie).

Przyjmuje się, że agresja jest wynikiem oddziaływania wielu różnorodnych elementów. Jednym z nich są błędy popełniane w procesie dydaktycznym i wychowawczym przez nauczycieli i innych pracowników pedagogicznych, ich niedostateczna wiedza na temat problemu agresji oraz braki w zakresie umiejętności podejmowania działań profilaktycznych. **Stąd integralnym elementem programu profilaktyki agresji jest ciągle podnoszenie kwalifikacji pedagogicznych osób pracujących z młodzieżą.** Proces ten przebiega poprzez kształcenie w ramach Wewnętrzny Szkolny System Doskonalenia Zawodowego.

Zawiera realizację następujących bloków tematycznych:

1. Agresja- przejawy, przyczyny, konsekwencje zjawiska.
 2. Paradygmat postępowania nauczyciela w sytuacji przemocy. Agresja a reakcje emocjonalne związane z sytuacją oceny.
 3. Wyznaczniki optymalnej komunikacji z uczniem.
 4. Konflikt jako zjawisko społeczne; negocjacje i mediacje w pracy wychowawczej z uczniem i jego rodziną.
- 3. Metody pomiaru efektywności podjętych działań, stopnia realizacji celów.**

Efekty realizacji programu w zakresie profilaktyki agresji są na bieżąco analizowane na wspólnych posiedzeniach Rady Pedagogicznej. Są przedmiotem dyskusji, w trakcie której nauczyciele, wychowawcy, pedagog, psychologowie wymieniają się spostrzeżeniami na temat zachowań chłopców i na ich podstawie formułują wnioski do dalszej pracy. Odzwierciedleniem skuteczności programu jest przede wszystkim malejąca liczba zachowań agresywnych podopiecznych placówek zarówno na terenie ośrodka jak i w trakcie udzielanych im przepustek. Informacje na temat zachowań uczniów w środowisku rodzinnym oraz w środowisku lokalnym w miejscu stałego zamieszkania są pozyskiwane od rodziców, opiekunów oraz kuratorów sądowych i pracowników jednostek pomocy społecznej.

Spostrzeżenia na temat zmian w zachowaniach uczniów są na bieżąco odnotowywane w arkuszach spostrzeżeń i Indywidualnych Planach Edukacyjno-Terapeutycznych prowadzonych z Wychowankiem. Wskaźniki ilościowe, opracowane na podstawie arkuszy informacyjnych, są podstawą do analizy statystycznej.

Przyjęto, że liczba zachowań negatywnych w skali roku w przedziale (+/- 10 %) jest uznana za średnią dla placówek, która jest punktem odniesienia do analizy jakościowej. Ostateczna ocena efektywności tego modułu programu jest formułowana na podstawie ewaluacji.

PROFILAKTYKA AGRESJI

SCENARIUSZE ZAJĘĆ

- **Czym jest agresja?**

- **czas trwania zajęć**- 1 godzina

- **osoba prowadząca zajęcia**- wychowawca klasy

- **zagadnienia:**

▶ zdefiniowanie agresji jako zachowania, którego celem jest wyrządzenie krzywdy komuś lub zniszczenie czegoś (podkreślenie, że elementem różnicującym zachowanie agresywne od nieagresywnego jest intencja sprawcy);

▶ analiza najczęściej spotykanych zachowań agresywnych;

▶ moralna ocena podawanych przykładów, podkreślenie że każda forma zachowania agresywnego jest niewłaściwa, destrukcyjna, aspołeczna;

▶ analiza powiedzenia: „Agresja rodzi agresję” w kontekście osobistych doświadczeń uczniów;

▶ analiza pojęcia „obrona konieczna”, jej granice,

- **wykorzystywane formy pracy:** dyskusja kontrolowana, elementy zajęć warsztatowych;

- **przebieg zajęć:**

▶ wprowadzenie do tematu, zainteresowanie chłopców analizowanym problemem;

▶ uczniowie dzielą się na 2-3 osobowe zespoły i na dużych arkuszach papieru wypisują skojarzenia z pojęciem „agresja”, przedstawiają publicznie efekty swojej pracy i przypinają arkusze w widocznym miejscu;

▶ pracując w tych samych zespołach podejmują próbę sformułowania definicji agresji pisząc ją na dużych arkuszach papieru, prezentują wyniki pracy grupy;

▶ w toku dyskusji formułowana jest definicja agresji akceptowana przez całą klasę- jeden z uczniów pisze ją na tablicy; nauczyciel przytacza definicje z literatury problemu a uczniowie oceniają, na ile ich definicja jest zgodna z definicjami naukowymi;

▶ w toku dyskusji inicjowanej przez nauczyciela chłopcy podają najczęściej spotykane przykłady zachowań agresywnych, dokonują ich moralnej oceny (nauczyciel wyłapuje i podkreśla wagę wszystkich tych wypowiedzi uczniów, które wskazują na aspołeczny, destrukcyjny charakter zachowań agresywnych);

▶ nauczyciel pisze na tablicy powiedzenie: „Agresja rodzi agresję”, inicjuje dyskusję nad prawdziwością

tego stwierdzenia, zachęca uczniów do odwoływania się do konkretnych przykładów;

▶ nauczyciel przyczepia w widocznym miejscu duży arkusz papieru z napisem OBRONA KONIECZNA, prosi uczniów o wypowiedzi, jak rozumieją to pojęcie, w jakich okolicznościach się z nim zetknęły;

▶ nauczyciel cytuje stosowne akty prawne określające istotę obrony koniecznej, inicjuje dyskusję na ten temat;

▶ podsumowanie zajęć, ewaluacja.

- **planowane efekty:**

▶ uczniowie rozumieją pojęcie „agresja”,

▶ potrafią odróżnić zachowanie agresywne i nieagresywne,

▶ są świadomi aspołecznego, niszczącego wymiaru zachowań agresywnych, zdają sobie sprawę, że nie są one skutecznym sposobem rozwiązywania problemów,

▶ rozumieją, dlaczego agresja jednej strony prowokuje agresję drugiej,

▶ wiedzą, co to jest „obrona konieczna” i jakie są jej granice.

- **Jakie są przyczyny zachowań agresywnych?**

- **czas trwania zajęć** -3 godziny

- **osoba prowadząca zajęcia**- wychowawca klasy

- **zagadnienia:**

Pierwsza godzina zajęć:

▶ analiza osobowościowych przyczyn zachowań agresywnych (brak możliwości zaspokojenia potrzeb bytowych i psychicznych np. potrzeby uznania, potrzeby niezależności; brak umiejętności innego wyrażania negatywnych emocji takich jak złość, gniew, wściekłość, bezsilność; brak umiejętności innego rozwiązywania sytuacji konfliktowych i osiągnięcia celów

Druaga godzina zajęć:

▶ kształtowanie umiejętności konstruktywnego rozwiązywania sytuacji konfliktowych, ćwiczenie sztuki negocjowania i mediowania;

Trzecia godzina zajęć:

▶ uczenie się zachowań agresywnych przez naśladownictwo (wpływ rodziny, grupy rówieśniczej);

▶ wyjaśnienie pojęcia „frustracja”, wskazanie na jej związek z agresją.

- **wykorzystywane formy pracy:** dyskusja kontrolowana, zajęcia warsztatowe, elementy psychodramy.

- **przebieg zajęć:**

Lekcja pierwsza

- ▶ wprowadzenie do tematu, zainteresowanie chłopców analizowanym problemem;
- ▶ nauczyciel przypomina definicję pojęcia „potrzeba”, zachęca uczniów do podawania przykładów związków, jaki istnieją między odczuwanymi potrzebami a zachowaniem człowieka; nauczyciel inicjuje dyskusję nad związkiem między potrzebami a zachowaniami agresywnymi, zachęca chłopców do krytycznej refleksji nad tym, z których potrzeb można zrezygnować lub wyrazić je w formie zachowania nieagresywnego; nauczyciel inicjuje dyskusję nad rolą emocji jako czynnika wyzwalającego zachowania agresywne;
- ▶ nauczyciel zapisuje na tablicy pojęcie KONFLIKT i prosi uczniów o podanie skojarzeń z tym terminem; klasa wspólnie formułuje definicję pojęcia; inicjuje dyskusję nad skutecznymi i nieskutecznymi sposobami rozwiązywania sytuacji konfliktowych;
- ▶ ewaluacja zajęć.

Lekcja druga:

- ▶ wprowadzenie, przypomnienie wniosków z poprzednich zajęć;
- ▶ przy wykorzystaniu technik psycho dramatycznych chłopcy ćwiczą umiejętność konstruktywnego rozwiązywania sytuacji konfliktowych i osiągnięcia celu przy założeniu, że uczestnicy konfliktu odrzucają agresję jako sposób działania;
- ▶ w toku dyskusji inicjowanej przez nauczyciela uczniowie formułują wnioski dotyczące skutecznych, wolnych od agresji sposobów rozwiązywania sytuacji konfliktowych;
- ▶ ewaluacja zajęć.

Lekcja trzecia:

- ▶ wprowadzenie, przypomnienie wniosków z dwóch poprzednich zajęć;
- ▶ nauczyciel inicjuje dyskusję o tym, jacy ludzie mają największy wpływ na nasze zachowanie; inicjuje dyskusję na temat wpływu społecznego jako elementu etiologii agresji; na tablicy wypisuje wnioski;
- ▶ nauczyciel przyczepia w widocznym miejscu duży arkusz papieru z napisem FRUSTRACJA, prosi uczestników zajęć o podane skojarzeń, które nasuwają się im po przeczytaniu tego słowa; wyjaśnia związek między frustracją a agresją;
- ▶ chłopcy samodzielnie formułują najważniejsze, ich zdaniem, wnioski z lekcji;
- ▶ ewaluacja zajęć.

- **planowane efekty:**

- ▶ uczniowie/wychowankowie potrafią wskazać, nazwać przyczyny zachowań agresywnych wynikające z deprivacji potrzeb, braku umiejętności innego wyrażania negatywnych emocji, braku umiejętności alternatywnego rozwiązywania konfliktów i osiągnięcia celów;
- ▶ potrafią rozwiązywać sytuacje konfliktowe drogą negocjacji i mediacji;
- ▶ chłopcy rozumieją, na czym polega uczenie się zachowań agresywnych, jaki jest wpływ rodziny i grupy rówieśniczej na zachowanie jednostki, w tym na skłonność do reagowania agresją;
- ▶ podopieczni placówki potrafią wyjaśnić znaczenie pojęcia „frustracja”, wskazać na związki frustracji z agresją.

- **Agresja w programach telewizyjnych**

- **czas trwania zajęć** -1 godzina

- **osoba prowadząca zajęcia**- wychowawca grupy

- **zagadnienia:**

- ▶ analiza mechanizmów oddziaływania środków masowego przekazu ze szczególnym uwzględnieniem telewizji, uwzględnienie wywierania wpływu na podświadomość człowieka;

- ▶ analiza programów telewizyjnych pod kątem stopnia ich nasycenia scenami agresji.

- ▶ prezentacja wyników badań naukowych na temat związków agresji w środkach masowego przekazu ze skalą jej występowania w relacjach społecznych, konfrontacja z osobistymi doświadczeniami wychowanków;

- ▶ środki zaradcze: co można zrobić, by zminimalizować negatywny wpływ mediów jako „wyzwalacza” agresji?

- **wykorzystywane formy pracy:** dyskusja kontrolowana, analiza materiałów filmowych, elementy zajęć warsztatowych, trening autogenny.

- **przebieg zajęć**

- ▶ wychowawca przypina w widocznym miejscu humorystyczny obrazek i zachęca chłopców do odgadnięcia tematu spotkania;

- ▶ po zapisaniu tematu na tablicy prezentuje na video fragmenty różnych filmów i programów informacyjnych zawierających sceny przemocy (czas trwania – około 10 minut);

- ▶ wychowawca inicjuje dyskusję na temat obejrzanego materiału, najważniejsze wnioski wytypowany uczeń/wychowanek zapisuje na tablicy; osoba prowadząca szczególnie akcentuje wpływ obejrzanych scen agresji na podświadomość ludzi;

- ▶ wychowawca przedstawia za pomocą rzutnika wyniki badań naukowych na temat związku agresji występującej w realnym życiu i w mediach; zachęca uczestników zajęć do wyrażania swoich poglądów, opinii na temat cytowanych informacji;
- ▶ chłopcy, pracując w 2-3 osobowych zespołach, tworzą „Dekalog świadomego telewidza prezentują wyniki swojej pracy i wspólnie tworzą „Dekalog...” akceptowany przez całą grupę, wywieszają go w widocznym miejscu w sali telewizyjnej;
- ▶ wychowawca przeprowadza zajęcia relaksacyjne umożliwiające „wyciszenie” emocji wyzwolonych w trakcie zajęć.

- planowane efekty:

- ▶ wychowankowie rozumieją związek między oglądaniem scen przemocy w telewizji i agresją występującą w kontaktach społecznych, zdają sobie sprawę z oddziaływania mediów na ich podświadomość;
- ▶ potrafią dokonać krytycznej oceny programów telewizyjnych, podjąć świadomą decyzję o rezygnacji z oglądania niektórych z nich, zdają sobie sprawę z konieczności zachowania krytycznego dystansu wobec rzeczywistości przedstawianej w mediach.

- **Jakie są skutki agresji dla jednostki i społeczności, której jest ona członkiem?**

- **czas trwania zajęć** -2 godziny
- **osoba prowadząca zajęcia**- wychowawca klasy
- **zagadnienia:**

Pierwsza godzina zajęć:

- ▶ skutki zachowań agresywnych dla osoby, która je przejawia (wpływ agresji na obraz siebie oraz sposób, w jaki jednostka agresywna jest postrzegana i oceniana przez swoje otoczenie; problem odpowiedzialności za własne zachowania- odpowiedzialności karnej, społecznej); ponowne podkreślenie, że agresja nie jest skutecznym sposobem rozwiązywania problemów;
- ▶ problem wrażliwości moralnej (wyrzuty sumienia), poczucia odpowiedzialności przed samym sobą.

Druga godzina zajęć:

- ▶ jakość relacji społecznych w sytuacji agresji, skutki agresji dla jej ofiar;
- ▶ agresja jako element rozbijający integrację grupy.
- **wykorzystywane formy pracy:** dyskusja kontrolowana, elementy zajęć warsztatowych i arte terapii;

- przebieg zajęć:

Lekcja pierwsza:

- ▶ wprowadzenie do tematu, zachęcenie uczniów do aktywnego udziału;
- ▶ nauczyciel inicjuje dyskusję nad jednostkowymi skutkami zachowań agresywnych, chłopcy korzystając z materiałów zapisanych na arkuszu ćwiczeniowym podają głośno psychospołeczne konsekwencje agresji, które ponosi osoba agresywna. Na tablicy powstaje ich lista;
- ▶ nauczyciel przypina w widocznym miejscu duże arkusze papieru z wypisanymi hasłami: wrażliwość, moralność, odpowiedzialność, wyrzuty sumienia; prosi uczestników zajęć o podjęcie próby zdefiniowania tych pojęć, wyłapuje i podkreśla te wypowiedzi, które wiążą się ze skutkami zachowań agresywnych.
- ▶ podsumowanie zajęć: nauczyciel przypina arkusz zawierający psychospołeczne skutki zachowań agresywnych, których doświadcza osoba agresywna prosi aby każdy z uczniów/ wychowanków głośno przeczytał jeden z punktów;
- ▶ ewaluacja zajęć.

Lekcja druga:

- ▶ wprowadzenie do tematu, przypomnienie wniosków z poprzedniej lekcji, zachęcenie uczniów/ wychowanków do aktywnego udziału w zajęciach;
- ▶ nauczyciel inicjuje dyskusję nad sytuacją psychologiczną i społeczną ofiary agresji; chłopcy korzystając z materiałów zapisanych na arkuszu ćwiczeniowym podają głośno psychospołeczne konsekwencje agresji, które ponosi jej ofiara- na tablicy powstaje ich lista (w toku dyskusji nauczyciel w sposób szczególny zachęca do empatii, wczucia się w sytuację ofiary przemocy);
- ▶ osoba prowadząca zajęcia krótko podsumowuje efekty pracy klasy, wspólnie z uczniami formuje wnioski dotyczące psychospołecznych skutków agresji z perspektywy jej ofiary;
- ▶ nauczyciel inicjuje dyskusję nad wpływem agresji na jakość relacji społecznych w grupie (np. w zespole klasowym), zachęca uczestników do odwoływania się do konkretnych przykładów potwierdzających tezę, że agresja niszczy współpracę, utrudnia integrację;
- ▶ nauczyciel dzieli grupę na 3-4 osobowe zespoły, rozdaje arkusze, wyjaśnia zadanie i zachęca do jego starannego wykonania; po wykonaniu ćwiczenia na dużym arkuszu papieru uczniowie tworzą akceptowany przez wszystkich zbiór zasad zachowania obowiązujący w klasie (może on rozpoczynać się od sformułowania: „W naszej klasie staramy się przestrzegać następujących zasad:...”);

▶ wszyscy uczniowie podpisują opracowany wcześniej zbiór zasad na znak, że je akceptują i będą się starały się stosować je w codziennym życiu;

▶ posumowanie lekcji, ewaluacja.

- **planowane efekty:**

▶ uczniowie uświadomią sobie skutki zachowań agresywnych, których doświadczają zarówno sprawcy, jak i ofiary przemocy;

▶ obejmą refleksją moralne aspekty zachowań agresywnych, będą rozumiały rolę wrażliwości moralnej

człowieka i konieczność ponoszenia szeroko rozumianej odpowiedzialności za własne zachowania w tym zachowania agresywne;

▶ pogłębią swoją zdolność do empatii, współodczuwania z ofiarą przemocy;

▶ zrozumieją, że agresja jest elementem niszczącym grupę, wypracują akceptowane zasady określające wzajemne relacje w zespole klasowym i będą starały się ich przestrzegać.

- **Konstruktywne sposoby wyrażania gniewu**

- **czas trwania zajęć** -1 godzina

- **osoba prowadząca zajęcia**- wychowawca klasy

- **zagadnienia:**

▶ analiza stanów emocjonalnych człowieka, skali doświadczanych uczuć;

▶ wpływ „negatywnych” emocji na zachowanie, wyeksponowanie ich destrukcyjnej siły;

▶ zasady konstruktywnego wyrażania emocji (złości, gniewu, wściekłości);

- **wykorzystywane formy pracy:** dyskusja kontrolowana, elementy zajęć warsztatowych i psychodramy;

- **przebieg zajęć:**

▶ wprowadzenie do tematu, zbudowanie atmosfery zainteresowania i zaangażowania uczestników spotkania np. poprzez odwołanie się do osobistych doświadczeń nauczyciela;

▶ nauczyciel przypina w widocznym miejscu arkusz papieru z dużym napisem GNIEW, prosi uczniów o podanie synonimów i skojarzeń do tego słowa- ich lista powstaje na tablicy;

▶ arkusze ćwiczeniowe są przypinane w widocznym miejscu, głośno odczytane; wychowawca zachęca do dyskusji nad destrukcyjną siłą gniewu i jego wpływem na ludzkie zachowanie;

▶ nauczyciel inicjuje dyskusję na temat: jak można wyrazić swoją złość, swój gniew rezygnując z zachowań agresywnych,

- ▶ przy pomocy rzutnika osoba prowadząca zajęcia prezentuje zasady właściwej komunikacji omawia je na konkretnych przykładach, prosi uczniów o wyrażanie własnych opinii na temat przedstawianych informacji;
- ▶ arkusz z zasadami właściwej komunikacji przypina w widocznym miejscu w klasie i pozostawia tam na kilka tygodni;
- ▶ nauczyciel inicjuje zajęcia psycho dramatyczne: uczniowie ćwiczą swoje umiejętności praktyczne w zakresie właściwego, konstruktywnego wyrażania emocji.;
- ▶ podsumowanie lekcji, ewaluacja.

- planowane efekty:

- ▶ chłopcy uświadomią sobie rolę emocji w życiu człowieka, ich wpływu na ludzkie zachowanie;
- ▶ będą rozumieli, że uczucia, także te określane mianem „negatywnych” są naturalne, a ich niszcząca siła wynika nie z samej ich obecności, ale z ich nieumiejętnego, agresywnego wyrażania;
- ▶ poznają zasady konstruktywnej komunikacji umożliwiającej właściwe, wolne od agresji wyrażenie gniewu;
- ▶ będą umieli zastosować te zasady w praktyce.

- **Jak sobie radzić z agresją ze strony innych ludzi?**

- **czas trwania zajęć** -2 godziny
- **osoba prowadząca zajęcia**- wychowawca grupy lub psycholog
- **zagadnienia:**

Pierwsza godzina zajęć:

- ▶ kształtowanie przekonania, że nikt nie „zasłużył sobie” na to, by być ofiarą agresji, że każdy ma prawo w takiej sytuacji się bronić i szukać pomocy;
- ▶ psychologiczny portret ofiary agresji; przekazanie informacji o tym, że każdy może stać się ofiarą przemocy, ale są osoby, które z uwagi na cechy swojej osobowości są na nią bardziej narażone; analiza sytuacji prowokowania agresji;

Druga godzina zajęć:

- ▶ skuteczne strategie zachowania w sytuacji zagrożenia przemocą fizyczną lub psychiczną.
- **wykorzystywane formy pracy:** dyskusja kontrolowana, elementy zajęć warsztatowych; elementy psychodramy.
- **przebieg zajęć:**

Zajęcia nr 1

- ▶ wprowadzenie do tematu, przypomnienie co to jest agresja oraz jakie przybiera formy;
- ▶ wychowawca, odwołując się do wspomnień wychowanków, nakreśla psychologiczną, emocjonalną sytuację osoby, która jest obiektem czyjegoś ataku;
- ▶ prowadzący zajęcia pisze na tablicy dużymi literami słowa: „BEZRADNOŚĆ”, „BEZSILNOŚĆ”, prosi chłopców o zdefiniowanie tych pojęć, opisanie stanu emocjonalnego osoby, która czuje się bezradna i bezsilna; wyłapuje i podkreśla te wypowiedzi, które dowodzą jak psychologicznie trudna jest to sytuacja;
- ▶ inicjuje dyskusję o tym, jakich zachowań należy unikać, by nie były one odczytane jako prowokacja do agresji oraz jakie cechy osobowości mogą powodować, że człowiek który je posiada jest bardziej narażony na agresję ze strony innych ludzi;
- ▶ wychowawca (psycholog) przypina arkusz z dużymi napisami: „GODNOŚĆ”, „TOLERANCJA”; inicjuje dyskusję na tym, czy można powiedzieć, że ktoś „zasłużył sobie” na to, by być ofiarą czyjejś przemocy; w toku dyskusji podkreśla godność istoty ludzkiej i tolerancję jako podstawowe źródła odrzucania agresji jako metody działania w kontaktach społecznych;
- ▶ podsumowanie zajęć, podkreślenie najważniejszych wniosków.

Zajęcia nr 2

- ▶ wprowadzenie do tematu, przypomnienie wniosków z poprzedniego spotkania;
- ▶ wychowawca (psycholog) inicjuje dyskusję na temat: „Czy szukanie pomocy w sytuacji, gdy czuję się zagrożona jest donosicielstwem?”, podkreśla te wypowiedzi, które dowodzą, że każdy ma prawo szukać pomocy i każdy powinien ją otrzymać;
- ▶ osoba prowadząca zajęcia przy pomocy rzutnika prezentuje sposoby zachowania zmniejszające ryzyko bycia ofiarą czyjejś przemocy, zachęca chłopców do wyrażania swoich opinii na temat przedstawianych informacji, podawania przykładów;
- ▶ wychowawca (psycholog) inicjuje zajęcia psycho dramatyczne: uczniowie ćwiczą swoje umiejętności praktyczne w zakresie radzenia sobie z agresją innych.
- ▶ przeprowadza zajęcia relaksacyjne umożliwiające „wyciszenie” emocji wyzwolonych w trakcie zajęć.

- planowane efekty:

- ▶ uczniowie/wychowankowie rozumieją potrzebę tolerancji wobec innych ludzi, potrzebę poszanowania godności innego człowieka bez względu na cechy jego osobowości;
- ▶ uświadamiają sobie, które ich zachowania mogą być odczytane przez otoczenie jako prowokowanie zachowań agresywnych;
- ▶ znają skuteczne sposoby chroniące przed agresją innych;

▶ zdają sobie sprawę, że w wielu sytuacjach powinny szukać pomocy u dorosłych (nauczycieli, wychowawców, rodziców).

- **Przemoc w rodzinie**

- **czas trwania zajęć** -1 godzina

- **osoba prowadząca zajęcia**- wychowawca grupy, psycholog lub pedagog

- **zagadnienia:**

▶ istota i przejawy przemocy domowej, jej skutki dla członków rodziny;

▶ przemoc domowa jako przestępstwo;

▶ instytucje niosące pomoc ofiarom przemocy w rodzinie.

- **wykorzystywane formy pracy:** dyskusja kontrolowana, elementy wykładu

- **przebieg zajęć:**

▶ wprowadzenie do tematu, podkreślenie jego ważności, złożoności i delikatności;

▶ prezentacja definicji pojęcia „przemoc w rodzinie”, omówienie faz przemocy domowej;

▶ analiza psychospołecznych skutków przemocy w rodzinie na bazie literatury problemu dyskusja, umożliwienie uczniom/wychowankom prezentacji przykładów i własnych doświadczeń;

▶ nauczyciel (psycholog, pedagog) przypina w widocznym miejscu arkusz papieru z wypisanym fragmentem kodeksu karnego (art. 207, par. 1) zawierającym informację o tym, jakie konsekwencje grożą osobie znęcającej się psychicznie lub fizycznie nad członkami rodziny; tłumaczy uczestniczkom spotkania znaczenie i istotę tego zapisu;

▶ osoba prowadząca zajęcia przedstawia instytucje i osoby zobowiązane do niesienia pomocy ofiarom przemocy w rodzinie, w toku dyskusji ustalana jest lista powodów upoważniających do szukania takiej pomocy;

▶ podsumowanie zajęć, podkreślenie wniosków, ewaluacja.

- **planowane efekty:**

▶ chłopcy rozumieją, dlaczego przemoc stosowana w rodzinie jest złem, potrafią wyjaśnić istotę tego zjawiska, znają jego skutki- dzięki temu wzrasta szansa, że jako osoby dorosłe uczestnicy zajęć nie będą stosowały przemocy wobec swoich dzieci i innych członków rodziny;

▶ uczniowie/wychowankowie mają świadomość, że ofiara przemocy w rodzinie nie powinna przyjmować postawy biernej, ma prawo szukać pomocy; wiedzą, gdzie mogą ją znaleźć.

V. PROFILAKTYKA UZALEŻNIEŃ

Zjawiska patologii społecznej, takie jak nikotynizm, alkoholizm, narkomania, lekomania w wielu krajach, również w Polsce, wykazują tendencje wzrostowe. Dostępność substancji psychoaktywnych, coraz to niższy wiek dzieci i młodzieży sięgającej po używki to tylko niektóre z problemów, z którymi zmagają się współcześnie rodzice, nauczyciele i wychowawcy.

Problem uzależnienia od substancji psychoaktywnych jest jednym z podstawowych problemów występujących w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Prawie 100% uczniów naszego gimnazjum zostało umieszczonych w placówce z powodu palenia papierosów, spożywania alkoholu oraz zażywania narkotyków lub leków. Fakt przebytej inicjacji „psychoaktywnej” pozwala zaliczyć uczniów gimnazjum do grupy **podwyższonego ryzyka rozwoju uzależnienia**. Wszelkie oddziaływania edukacyjne, wychowawcze i terapeutyczne, których celem jest ograniczenie zachowań ryzykownych określane są mianem **profilaktyki II rzędowej**.

We współczesnym piśmiennictwie funkcjonuje wiele definicji uzależnienia. Pomimo różnic mają one cechy wspólne: wszystkie mówią o stale wzrastającym zaabsorbowaniu środkiem lub czynnością uzależniającą, które w miarę upływu czasu stają na przeszkodzie w realizowaniu celów życiowych każdego człowieka. Cz. Cekiera twierdzi, iż uzależnienie jest „procesem lub stanem zależności fizycznej, psychicznej, a niekiedy także społecznej danej jednostki. Stan ten charakteryzuje się systematycznym, niekontrolowanym braniem środka, od którego dana osoba się uzależniła”. Autor zwraca uwagę na kilka wymiarów (typów) uzależnienia:

- **Uzależnienie fizyczne** – polega na wbudowaniu substancji (lub jej metabolitów) w cykl przemian tkankowych. Substancja psychoaktywna staje się niezbędnym elementem do zachowania biologicznej i chemicznej równowagi ustroju.
- **Uzależnienie psychiczne** – jego cechą charakterystyczną jest odczuwanie w różnym stopniu pragnienia przyjmowania danej substancji. Całe zachowanie człowieka staje się podporządkowane nadrzędnemu celowi, jakim staje się zdobycie i zażycie substancji uzależniającej.
- **Uzależnienie społeczne** – wiąże się z zażywaniem środków psychoaktywnych w konkretnej grupie ludzi. Istotą tego zjawiska jest bardzo silne przywiązanie do grupy oraz przymus respektowania panujących w niej zasad i obyczajów.

W literaturze fachowej od wielu lat obserwuje się tendencję do **łączonego** rozpatrywania zjawiska uzależnienia od różnych substancji psychoaktywnych. Międzynarodowa Klasyfikacja Zaburzeń Psychiczych podaje sposoby diagnostycznego określania „zaburzeń psychicznych i behawioralnych związanych z używaniem substancji psychoaktywnych”. Klasyfikacja ta obejmuje blok dziesięciu zespołów zaburzeń związanych m. in. z alkoholem, opiatami, konopiami, środkami uspokajającymi i nasennymi, tytoniem, środkami wziewnymi.

Przy diagnozie zespołu uzależnienia uwzględnia się grupę zjawisk fizjologicznych, behawioralnych i poznawczych wskazujących, iż używanie danej substancji uzyskało u osoby **pierwszeństwo** wobec innych jej zachowań. Podstawową właściwością zespołu uzależnienia jest **silne pragnienie** zażywania substancji, pomimo szkód, które ona wywołuje. Utożsamianie negatywnych konsekwencji zażywania substancji psychoaktywnych z uzależnieniem jest niestety dość powszechnym błędem popełnianym przez wielu ludzi zaangażowanych w pomoc ludziom walczącym z nałogami. Tymczasem istotą uzależnienia jest fakt, iż człowiek, **pomimo** wspomnianych **szkód, nadal zażywa daną substancję**.

Autorzy prac poświęconych uzależnieniom dzieci i młodzieży wymieniają szereg czynników, których obecność znacznie podwyższa ryzyko powstania nałogu. Zaliczają do nich m. in. złą kondycję psychofizyczną uczniów, brak wsparcia psychicznego w domu, duże obciążenie zadaniami szkolnymi przy niesprzyjającej atmosferze wychowawczej w szkole, patologie w najbliższym środowisku. Wskazują również na psychospołeczne uwarunkowania sięgania po środki uzależniające: trudności w kontaktach z rówieśnikami, poczucie osamotnienia i nieakceptacji przez grupę rówieśniczą, konflikty rodzinne, trudności i niepowodzenia szkolne, zaburzenia życia emocjonalnego (neurotyczność, niska samoocena, wysoki poziom lęku).

Psycholodzy badający zjawisko uzależniania się (m. in. od alkoholu) zwracają uwagę, iż jest to proces, w którym można wyodrębnić charakterystyczne stadia. Podkreślają także wagę profilaktyki, szczególnie w odniesieniu do dzieci i młodzieży, która jest jedyną skuteczną metodą w przeciwdziałaniu uzależnieniom w społeczeństwie.

Z uwagi na specyfikę MOW ograniczenie działań edukacyjnych i wychowawczych tylko do profilaktyki uzależnień jest niewystarczające. Biorąc pod uwagę doświadczenia chłopców z substancjami psychoaktywnymi niezbędne staje się wprowadzenie terapii uzależnień, której celem jest pomoc wychowankom w zerwaniu z nałogiem oraz zmiana ich akceptującej postawy wobec środków uzależniających.

W przypadku terapii zakończonej sukcesem konieczne jest kontynuowanie oddziaływań na poziomie profilaktycznym. Ich głównym zadaniem jest motywowanie chłopców do zachowania abstynencji oraz propagowanie zdrowego stylu życia.

1. Diagnoza problemu

Koniecznym warunkiem wdrożenia skutecznych oddziaływań profilaktycznych i terapeutycznych jest uprzednie przeprowadzenie dokładnej **diagnozy** zjawiska, jego skali i nasilenia.

Proces diagnozowania jest wieloetapowy i opiera się na współdziałaniu nauczycieli wychowawców, pedagoga i psychologa Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w Woli Rowskiej i Borowiu. Jego celem jest udzielenie odpowiedzi na pytania:

1. Którzy chłopcy są uzależnieni od substancji psychoaktywnych ?
2. Do której z grup ryzyka (ze względu na rodzaj substancji uzależniającej) można zaliczyć ucznia?
3. Z jakim typem nałogu mamy do czynienia w przypadku uczniów uzależnionych?
4. Jakie są motywy sięgania po środki uzależniające?
5. Jaka jest skala problemu w szkole/ośrodku?
6. Jakie są osobowościowe i środowiskowe uwarunkowania powodzenia terapii i skuteczności profilaktyki?

Proces diagnostyczny obejmuje następujące działania:

- analizę dokumentacji uczniów, (m. in. opinie psychologiczno- pedagogiczne sporządzone przez Poradnie Psychologiczno- Pedagogiczne, Rodzinne Ośrodki Diagnostyczno- Konsultacyjne, placówki opiekuńczo- wychowawcze, w których wcześniej przebywali, opinie z poprzedniej szkoły/szkół, dokumentację medyczną,
- wywiady środowiskowe, sprawozdania z nadzoru kuratorskiego);
- obserwację zachowania na terenie Ośrodka dokumentowaną w Arkuszu Spostrzeżeń oraz w Indywidualnym Planie Pracy z Wychowankiem;
- pogłębione wywiady psychologiczne i pedagogiczne;

- testy kwestionariuszowe (m. in. Baltimorski Test Alkoholowy, Inwentarz Zespołu Uzależnienia od Alkoholów S. Sidorowicza, Inwentarz Objawów Depresyjnych A. Becka, Test Przymiotnikowy ACL Gougha i Heilbrune'a, Test Zdań Niedokończonych J.M. Sacksa i L. Sidneya);
- wywiady przeprowadzane z rodzicami, opiekunami oraz osobami doprowadzającymi wychowanka do placówki (policjanci, pedagodzy, psychologowie oraz pracownicy socjalni z placówek, w których wcześniej przebywał uczeń).

Dane zebrane w procesie diagnostycznym zostają poddane analizie jakościowej, a następnie podsumowane w indywidualnej opinii psychologicznej ucznia (punkt: nałogi, uzależnienia). Ustalenie stopnia głębokości nałogu, jego genezy oraz dynamiki, poznanie osobowościowych i środowiskowych uwarunkowań sięgania po substancje psychoaktywne pozwala na odpowiednie dobranie metod i form terapii oraz profilaktyki.

1. Profilaktyka uzależnień, terapia osób uzależnionych

Zarówno profilaktyka jak i terapia uzależnień jest realizowana w czterech oddzielnych modułach wyodrębnionych ze względu na rodzaj substancji psychoaktywnej, której zażywanie może prowadzić do powstania uzależnienia. Wyróżniamy więc profilaktykę i terapię:

- nikotynizmu
- alkoholizmu
- narkomanii
- lekomanii

2.1. Profilaktyka i terapia nikotynizmu

Profilaktyka nikotynizmu to zarówno mówienie o przyczynach sięgania po papierosy, informowanie o negatywnych skutkach palenia, uczenie odmawiania w sytuacjach zagrożenia i nacisku, jak i popularyzacja zdrowego trybu życia. Celem terapii jest zmotywowanie uczniów do zerwania z nałogiem nikotynowym.

Zadania te realizowane są poprzez następujące metody i formy pracy z uczniami:

1. Przeprowadzenie cyklu zajęć warsztatowych w klasach i grupach wychowawczych obejmującego następujące tematy:

- Co to jest nikotyna? Czym jest nikotynizm? (1 godzina)
- Jakie są motywy sięgania po papierosa? Jakie skutki ma palenie papierosów przez młodzież i dzieci? (2 godziny)
- Wpływ reklamy na używanie przez ludzi szkodliwych substancji na przykładzie papierosów(1 godzina)
- Jak mówić NIE, gdy ktoś namawia nas do palenia? (2 godziny)

2. Zorganizowanie konkursu w następujących kategoriach:

- najlepsza antyreklama papierosów (plakat);
- projekt ulotki skierowanej do nastolatków skutecznie zniechęcającej do palenia papierosów;
- list do przyjaciela palacza, w którym należy go przekonać, by zerwał z nałogiem.

3. Zorganizowanie quizu sprawdzającego wiedzę na temat szkodliwości palenia. Psychoterapię indywidualną i grupową dla osób uzależnionych.

2.2. Profilaktyka i terapia alkoholizmu

Profilaktyka alkoholizmu skupia się na analizie przyczyn sięgania po alkohol, informowaniu o negatywnych skutkach picia, uczeniu odmawiania w sytuacjach presji społecznej oraz popularyzacji zdrowego trybu życia. Celem terapii jest zmotywowanie uczniów do zerwania z nałogiem alkoholowym.

Zadania te realizowane są poprzez następujące metody i formy pracy z uczniami:

1. Przeprowadzenie cyklu zajęć warsztatowych w klasach i grupach wychowawczych obejmującego następujące tematy:

- Chemiczna pułapka – informacje o alkoholu i jego działaniu (1 godzina)
- Jakie są motywy sięgania po alkohol? Picie alkoholu w typowych sytuacjach -2 godziny)
- „Piwo to nie alkohol”, czyli prawdy i mity na temat alkoholu (1 godzina)
- Pozytywne negatywy , czyli skutki picia alkoholu (1 godzina)

- Reklama alkoholu – jak działa i dlaczego jej ulegamy? (1 godzina)
 - Jak odmawiać, gdy ktoś nakłania nas do picia? (2 godziny)
2. Zorganizowanie konkursu na najlepszą antyreklamę alkoholu (plakat).
 3. Zorganizowanie konkursu sprawdzającego wiedzę na temat szkodliwości picia
 4. Psychoterapię indywidualną i grupową dla osób uzależnionych.
 5. Spotkanie z członkami grupy AA.
 6. Zapewnienie uczniom fachowej pomocy psychiatrycznej oraz, w razie potrzeby, terapii odwykowej na oddziale dla osób uzależnionych.

2.3. Profilaktyka i terapia narkomanii

Celem profilaktyki narkomanii jest dostarczenie uczniom informacji o substancjach zmieniających świadomość człowieka, zapoznanie z mechanizmem powstawania uzależnienia oraz przekazanie wiedzy na temat skutków zażywania narkotyków. Ważna jest również nauka asertywnych postaw i zachowań wobec propozycji zażywania narkotyków.

Cele te są realizowane w oparciu o następujące metody i formy pracy z uczniami:

1. Przeprowadzenie cyklu zajęć warsztatowych w klasach i grupach wychowawczych obejmującego następujące tematy:
 - Narkotyki – środki uzależniające. Działanie, motywy i skutki ich zażywania. Gdzie szukać pomocy? (3 godziny)
 - Typy uzależnień - fizyczne, psychiczne, społeczne. (1 godzina)
 - „Nie biorę” - ćwiczenie asertywności (2 godziny)
2. Spotkanie z terapeutą uzależnień pracującym z narkomanami.
3. Psychoterapię indywidualną i grupową dla osób uzależnionych.

2.4. Profilaktyka i terapia lekomanii

Podstawowym celem profilaktyki lekomanii jest uświadomienie uczniom negatywnych skutków zażywania różnych farmaceutyków (m. in. przeciwbólowych, uspokajających) oraz wypracowanie takich umiejętności i strategii zachowań, które pozwolą im radzić sobie bez sięgania po tabletki.

Cele te są realizowane w oparciu o następujące metody i formy pracy z uczniami:

1. Przeprowadzenie cyklu zajęć warsztatowych w klasach i grupach wychowawczych obejmującego następujące tematy:

- Leki - czym są i jak działają? Kiedy i w jakich ilościach stosowanie leków staje się niebezpieczne dla naszego zdrowia? Skutki uboczne zażywania farmaceutyków. (1 godzina)
- Decyzje, decyzje... czyli poznanie i wybór bezpiecznych alternatyw (1 godzina)

2. Spotkanie z pielęgniarką szkolną na temat zdrowotnych konsekwencji lekomanii.

3. Psychoterapię indywidualną i grupową dla osób uzależnionych.

2. Metody pomiaru efektywności podjętych działań, stopnia realizacji celów.

Efekty realizacji programu w zakresie profilaktyki uzależnień są na bieżąco analizowane na wspólnych posiedzeniach Rady Pedagogicznej oraz Zespołu Wychowawców. Są przedmiotem dyskusji, w trakcie której nauczyciele, wychowawcy, pedagog, psychologowie i pracownik socjalny wymieniają się spostrzeżeniami na temat zachowań chłopców i na ich podstawie formułują wnioski do dalszej pracy.

Miarą skuteczności programu jest przede wszystkim zmniejszenie się liczby osób uzależnionych od różnych typów substancji oraz utrzymanie abstynencji uczniów zarówno podczas pobytu w ośrodku, jak i w trakcie wyjazdów na przepustki. Informacje na temat zachowań uczniów w środowisku rodzinnym oraz w miejscu stałego zamieszkania są pozyskiwane od rodziców, opiekunów oraz kuratorów sądowych i pracowników jednostek pomocy społecznej.

Spostrzeżenia na temat zmian w zachowaniach uczniów są na bieżąco odnotowywane w arkuszach spostrzeżeń i Indywidualnych Planach Pracy z Wychowankiem prowadzonych przez wychowawców w internacie.

Ostateczna ocena efektywności tego modułu programu jest formułowana na podstawie ewaluacji.

PROFILAKTYKA UZALEŻNIEŃ

SCENARIUSZE ZAJĘĆ

- **Co to jest nikotyna? Czym jest nikotynizm?**

- **czas trwania zajęć – 1 godzina**

- **osoba prowadząca zajęcia - wychowawca**

- **zagadnienia:**

- zapoznanie uczniów z podstawowymi informacjami na temat nikotyny, jej pochodzenia oraz szkodliwości działania na układ krążenia, pokarmowy, nerwowy; podkreślenie faktu zmniejszenia odporności organizmu pod wpływem nikotyny;
- **analiza objawów chronicznego zatrucia nikotyną: uszkodzenie systemu oddechowego, krtani, tchawicy, oskrzeli, zaburzenia trawienia, uporczywy kaszel, nieprawidłowy rytm serca, nadciśnienie;**

- **czym jest uzależnienie od nikotyny – próba definicji.**

- **wykorzystywane formy pracy:**

- dyskusja kontrolowana, praca z tekstem, burza mózgów

- **przebieg zajęć:**

1. powitanie, ćwiczenia rozgrzewające (np. „Kojarzysz mi się z...., „Lubię cię, ponieważ...”);
2. nauczyciel wprowadza w problematykę profilaktyki uzależnień, buduje zainteresowanie uczniów tematem zajęć;
3. uczniowie dzielą się na 2-3 osobowe zespoły, zastanawiają się i wypisują na kolorowych karteczkach wszystkie substancje, od których można się uzależnić, efekty swojej pracy przyklejają na tablicy;
4. prowadzący rozdaje uczniom krótkie popularnonaukowe teksty, w których zawarte są podstawowe informacje o nikotynie; każdy zespół szuka w nich odpowiedzi na inne pytania:

Zespół 1 – Co to jest nikotyna, gdzie się znajduje oraz jakie skutki powoduje nikotyna w czystej postaci wprowadzona do organizmu?

Zespół 2 – Jakie są objawy chronicznego zatrucia nikotyną?

Zespół 3 - W jakiej postaci nikotyna wprowadzana jest do organizmu człowieka?

5. wybrany spośród członków każdego zespołu „rzecznik” przedstawia efekty pracy na forum grupy; w toku dyskusji chłopcy uzupełniają podawane informacje; nauczyciel podsumowuje wiadomości na temat nikotyny;

6. po zmianie składu zespołów uczniowie starają się wypisać na dużych arkuszach papieru jakie objawy, zachowania świadczą o uzależnieniu od papierosów; na tej podstawie zostaje sformułowana jedna, grupowa definicja nikotynizmu; zostaje ona zapisana w widocznym miejscu na tablicy. Nauczyciel przytacza definicje z literatury, chłopcy konfrontują ją z określeniem wygenerowanym przez siebie;
7. nauczyciel inicjuje dyskusję na temat powszechności nałogu nikotynowego, prosi chłopców, by opowiedzieli o swoich doświadczeniach i postawach wobec papierosów. Zadaje pytanie o odczucia pojawiające się w sytuacji, kiedy ktoś w naszym otoczeniu pali. Czy nie przeszkadza nam to? W jakich miejscach obowiązuje zakaz palenia? Dlaczego?
8. Uczniowie w zespołach projektują i wykonują znaki zakazu palenia, które później umieszczają w swoich sypialniach i świetlicach grupowych;
9. nauczyciel podsumowuje zajęcia, informuje o kontynuacji cyklu.
10. ewaluacja zajęć.

- planowane efekty

- uczniowie wiedzą czym jest nikotyna, znają efekty jej działania;
- chłopcy są świadomi objawów chronicznego zatrucia nikotyną;
- potrafią wskazać, jakie są cechy uzależnienia od papierosów;
- są aktywni, zaangażowani w proces zrywania z nałogiem (pierwszy krok: wykonanie znaków zakazu palenia).

• Jakie są motywy sięgania po papierosy? Skutki palenia papierosów przez młodzież i dzieci

- **czas trwania zajęć** – 2 godziny
- **osoba prowadząca zajęcia** - wychowawca
- **zagadnienia:**

Pierwsza godzina zajęć:

- analiza motywów sięgania po pierwszego papierosa. Analiza osobowościowych i środowiskowych przyczyn sięgania po używki.

Druga godzina zajęć:

- analiza skutków palenia papierosów przez dzieci i młodzież. Zwrócenie szczególnej uwagi na wzrost szkodliwości palenia wraz z obniżaniem się wieku inicjacji nikotynowej.

- wykorzystywane formy pracy:

- dyskusja kontrolowana, praca grupowa, burza mózgów, eksperyment

- przebieg zajęć:

Pierwsza godzina:

1. powitanie, ćwiczenia rozgrzewające (ruchowe zabawy w parach: lustro, rzeźba, ślepiec);
2. wprowadzenie nauczyciela w problematykę nikotynizmu, przypomnienie wiadomości z poprzednich zajęć, zainteresowanie uczniów tematem;
3. eksperyment: wykonanie „palącej maszyny”: na dnie plastikowej, przezroczystej butelki należy umieścić zwitek waty, w zakrętce zaś po zrobieniu otworu - rurkę (ważne jest uszczelnienie rurki plasteliną). W koniec rurki wystającej na zewnątrz wkładamy papierosa.. Następnie kontynuujemy eksperyment zapalając papierosa oraz uciskając butelkę wolno i regularnie. Po "wypaleniu" przez butelkę papierosa następuje omówienie wyglądu waty i butelki (brunatny nalot).

Spostrzeżenia zostają zapisane. Po obejrzeniu butelki przez wszystkich uczniów zostaje ona wystawiona w widocznym miejscu, tak aby wszyscy chłopcy mogli obserwować zmiany jakie w niej zachodzą (po ok. 2 - 3 godz. brunatne zabarwienie waty i butelki staje się jeszcze bardziej intensywne). W tym czasie chłopcy wykonują schematyczny rysunek płuc palacza, zgodnie z zaobserwowanym wcześniej zjawiskiem osadzania się nalotu na wacie i butelce.

4. chłopcy dzielą się swymi odczuciami, które wywołał w nich eksperyment. Konfrontują swoje oczekiwania z rzeczywistością;
5. uczniowie dzielą się na 2-3 osobowe zespoły (podział następuje poprzez rozdanie uczniom karteczek w kilku kolorach). Każda grupa wybiera kapitana, który zapisuje efekty pracy całego zespołu na oddzielnym arkuszu. Nauczyciel zadaje pytanie: dlaczego dzieci i młodzież sięgają po papierosy?

Uczniowie metodą „kuli śniegowej” analizują problem i po kolei prezentują efekty swojej pracy. Arkusze papieru zostają wyeksponowane w widocznym miejscu. Nauczyciel podsumowuje przyczyny sięgania po papierosy podkreślając takie same motywy pojawiające się na plakatach grupowych.

Zwraca uwagę na niezaspokojone potrzeby psychiczne młodych ludzi, poszukiwanie akceptacji, chęć dostosowania się do grupy rówieśniczej. Podkreśla, iż są to patologiczne, niewłaściwe metody zaspokajania swoich potrzeb. Prowokuje dyskusję na temat alternatywnych sposobów realizowania swoich potrzeb.

Druga godzina:

1. grupowe ćwiczenia rozgrzewające (siad grupowy, tratwa ratunkowa);
2. podział uczniów na cztery zespoły, za pomocą burzy mózgów:

Grupa I ustala przejściowe negatywne skutki palenia (nieprzyjemny zapach, strata pieniędzy...)

Grupa II ustala trwałe negatywne skutki palenia (choroby, kłopoty w rodzinie...)

Grupa III ustala przejściowe” pozytywne” skutki palenia (odreagowanie napięcia...)

Grupa IV ustala trwałe „pozytywne” skutki palenia (zaspokojenie potrzeby przynależności, akceptacji)

3. sekretarze grup zapisują efekty burzy mózgów na dużych arkuszach papieru;

4. prowadzący omawia plakaty zwracając uwagę na pozorną „pozytywnych” skutków palenia; zaprasza do dyskusji grupowej na ten temat;

5. konkurs: „Założ się o swoje płuca”

-podział grupy na trzy zespoły, każda grupa wybiera lidera, który będzie odpowiadał na pytania;

-za każdą błędną odpowiedź grupa otrzymuje symboliczny żółty ząb palacza. 3 zęby dyskwalifikują z dalszej gry;

-za poprawną odpowiedź grupa dostaje 10 pkt;

-wygrywa grupa, która zbierze największą ilość punktów;

-zwycięzcy otrzymują nagrody: np. cienkopisy, długopisy, notesy.

6. podsumowanie i ewaluacja zajęć

- **planowane efekty**

• uczniowie potrafią zidentyfikować motywy sięgania po papierosy; zdają sobie sprawę, iż palenie jest patologiczną formą zaspokajania swoich potrzeb; wiedzą, jak inaczej można realizować swoje potrzeby;

• chłopcy są świadomi negatywnych i pozornych „pozytywnych” skutków palenia;

• wychowankowie mają możliwość sprawdzenia swojej wiedzy na temat nikotynizmu.

• **Jak mówić NIE, gdy ktoś namawia nas do palenia?**

- **czas trwania zajęć** – 2 godzina

- **osoba prowadząca zajęcia** - wychowawca, psycholog

- **zagadnienia:**

• nauka umiejętności mówienia NIE w sytuacji namawiania do palenia papierosów;

-chłopcy uczą się sposobów odmawiania;

-kształtowanie umiejętności werbalizowania myśli i uczuć oraz wyrażania ich w

-sposób społecznie akceptowany;

- **wykorzystywane formy pracy:**

• praca w grupach, odgrywanie ról i scenek (psychodrama), gry i zabawy zespołowe;

- przebieg zajęć:

Pierwsza godzina:

1. powitanie, wykonanie wizytówek (np. z napisanym wspak imieniem)
2. zabawa „Otwórz pięść” - jedna osoba w parze zaciska pięść, a druga stara się ją przekonać, aby otworzyła rękę; po pewnym czasie partnerzy zamieniają się rolami;
3. uczniowie dzielą się na 3 zespoły (przez odliczanie do 3), każdy zespół wykonuje to samo polecenie, ćwiczenie „Marionetka”: ochotnik odgrywa „marionetkę”, którą każdy może się bawić, tzn. zmieniać jej pozycje pociągając za wymagowane sznurki. Każdy z uczestników ma za zadanie wcielić się w obie role: lalki i aktora;
4. prowadzący prosi chłopców o podzielenie się swoimi odczuciami:
 - jak się czuli w roli „marionetki”?
 - co czuli, gdy musieli wykonywać wszystkie dyspozycje?
 - czy mieli ochotę się zbuntować?
 - jak się czuli w roli osoby namawiającej?
 - czy zmuszanie kogoś do robienia czegoś wbrew jego woli jest przyjemne?
 - w której roli („marionetki” czy „aktora”) dziewczęta czuły się lepiej?
5. podsumowanie ćwiczenia w postaci plakatu, na którym zapisane są uczucia „marionetki” (bezbronność, bezradność, bezsilność, gniew, złość...).

Druga godzina:

1. prowadzący dzieli chłopców na 3-osobowe zespoły. Opowiada historyjkę: Siedzisz z grupą przyjaciół. W pewnej chwili spostrzegasz, że jesteś jedyną osobą, która nie pali. Ktoś proponuje ci papierosa, na którego nie masz ochoty. Jak odmówisz?
2. nauczyciel prezentuje plakat pt. „Ściąga z odmawiania” mówiący o czterech sposobach zachowania się w podobnej do naszej historyjki sytuacji; uczniowie pisemnie kończą historyjkę.
3. w dalszej kolejności wychowankowie losują kartki z numerami od 1 do 4. Dzielą się rolami: namawiający, odmawiający, obserwator. Odgrywają kolejno scenkę podaną przez nauczyciela wykorzystując wylosowany sposób odmawiania. Pozostali chłopcy odgadują, który sposób został użyty;
4. wspólne omówienie ćwiczenia ze zwróceniem szczególnej uwagi na to, którą rolę najłatwiej było odegrać;
5. wymyślanie kolejnych scenek oraz wcielanie się w różne role przy ich odgrywaniu;
6. podsumowanie i ewaluacja zajęć.

- planowane efekty

- uczniowie znają sposoby asertywnego zachowania się, potrafią zastosować je w praktyce;
- chłopcy są świadomi uczuć pojawiających się w momencie odczuwania nacisku i presji otoczenia;
- uczniowie mają możliwość odreagowania napięć emocjonalnych związanych z sytuacją wywierania na nich nacisku.

- **Jakie są motywy sięgania po alkohol? Picie alkoholu w typowych sytuacjach**

- **czas trwania zajęć – 2 godziny**

- **osoba prowadząca zajęcia - wychowawca, psycholog**

- **zagadnienia:**

- dostarczenie uczniom informacji dotyczących przyczyn sięgania po alkohol przez dzieci i młodzież;

- analiza typowych sytuacji, w których młody człowiek styka się z alkoholem. Zwrócenie szczególnej uwagi na okoliczności, motywy picia wynikające z przekonania, że

- alkohol sprawia przyjemność,

- alkohol poprawia samopoczucie,

- alkohol pomaga nawiązywać i utrzymywać kontakty towarzyskie,

- alkohol pomaga uzyskać pewność siebie.

- przeanalizowanie możliwości i sposobów odmawiania w konkretnych sytuacjach.

- **wykorzystywane formy pracy:**

- dyskusja kontrolowana, praca grupowa, twórcze rozwiązywanie problemów

- **przebieg zajęć:**

Pierwsza godzina:

1. powitanie, ćwiczenia rozgrzewające (np. „Kojarzysz mi się z...);

2. prowadzący wprowadza do tematu zajęć. Przedstawia ankietę której wypełnienie ma służyć uzyskaniu informacji na temat powodów picia alkoholu przez młodzież;

3. chłopcy wypełniają ankietę, prowadzący zaznacza, iż ten, kto chce, może zwrócić pusty kwestionariusz;

4. po zebraniu ankiet (w celu opracowania wyników) nauczyciel prosi uczniów o ulepszenie ankiety, skonstruowanie nowych pytań. Chłopcy dzielą się na kilkusobowe zespoły. Pracują w grupach;

5. wspólna praca wszystkich uczniów, której celem jest opracowanie jednego kwestionariusza ankiety. Część pytań może być zaczerpnięta z kwestionariusza wzorcowego, reszta to najczęściej powtarzające się pytania zespołów;

6. chłopcy wybierają jedną osobę, która na komputerze przepisze ostateczną wersję kwestionariusza oraz wydrukuje go i rozda wszystkim uczniom;
7. nauczyciel informuje, iż kolejnym etapem będzie przeprowadzenie ankiety w nowej, ulepszonej wersji wśród swojego rodzeństwa, koleżanek lub kolegów (np. podczas najbliższej przepustki) oraz przeanalizowanie uzyskanych wyników;
8. krótka przerwa

Druga godzina:

1. grupowe ćwiczenia rozgrzewające (siad grupowy, tratwa ratunkowa);
2. podział uczniów na pięć zespołów;
3. każda grupa dostaje obrazek przedstawiający typową sytuację, w której pije się alkohol (w restauracji, na dyskotecę, na imprezie, podczas spotkań rodzinnych, w parku). Po przeanalizowaniu sytuacji zespoły odpowiadają na pytania: kto, gdzie, jak, dlaczego, kiedy i dlaczego pije. Uczniowie zastanawiają się także, czy w poszczególnych sytuacjach można odmówić picia;
4. liderzy grup przedstawiają uzyskane wyniki w postaci wypełnionej tabeli
5. nauczyciel inicjuje dyskusję na temat sytuacji oraz trafności ich analizy; formułuje wnioski;
6. podsumowanie i ewaluacja zajęć

- planowane efekty

- uczniowie potrafią zidentyfikować motywy sięgania po alkohol;
- wychowankowie potrafią krytycznie spojrzeć na zachęcanie do spożywania alkoholu;
- uczniowie są świadomi powszechności spożywania alkoholu w naszym społeczeństwie, prezentują postawę dezaprobaty wobec takiej skali zjawiska.

- **Narkotyki – środki uzależniające. Działanie, motywy i skutki ich zażywania.**

Gdzie szukać pomocy?

- **czas trwania zajęć** – 2 godziny

- **osoba prowadząca zajęcia** - wychowawca

- zagadnienia:

- dostarczenie uczniom rzetelnych informacji dotyczących narkotyków jako środków silnie uzależniających, ukazanie zagrożeń związanych z ich zażywaniem;
- uwrażliwienie uczniów na troskę o zdrowie własne i innych;
- pokazanie perspektyw zdrowego życia i drogi do osiągnięcia celów i zaspokajania potrzeb bez konieczności zażywania narkotyków.

- wykorzystywane formy pracy:

- dyskusja kontrolowana, praca grupowa, praca indywidualna

- przebieg zajęć:

Pierwsza godzina:

1. powitanie, ćwiczenia rozgrzewające (np. „sałatka owocowa”);
2. prowadzący siedzi z uczniami w kręgu. Wprowadza do tematu zajęć. Zadaje pytania: czym są narkotyki? Co to jest narkomania?
3. chłopcy wypisują na karteczkach znane im nazwy narkotyków, karteczki zostają przyklejone na tablicy;
4. wychowawca prosi, by wyznaczeni wcześniej chłopcy scharakteryzowali krótko poszczególne rodzaje środków uzależniających (postać, skutki ich zażywania, objawy zespołu abstynencyjnego)
uczeń 1 – marihuana i haszysz
uczeń 2 – środki wziewne
uczeń 3 – halucynogeny
uczeń 4 – amfetamina
5. podsumowanie wypowiedzi uczniów odbywa się w formie prezentacji samodzielnie wykonanych plakatów;
6. krótka przerwa.

Druga godzina:

1. grupowe ćwiczenia rozgrzewające (siad grupowy, tratwa ratunkowa)
2. podział uczniów na dwa zespoły.
Grupa I odpowiada na pytanie: dlaczego młodzi ludzie biorą narkotyki? (chęć przeżycia czegoś nowego, ekscytującego; brak umiejętności odmowy; chęć bycia dorosłym; ucieczka przed problemami; bo „wszyscy” biorą; chęć przeciwstawienia się nakazom dorosłych)
Grupa II odpowiada na pytanie: dlaczego młodzi ludzie nie biorą narkotyków? (dbanie o własne zdrowie; obawa przed konsekwencjami; posiadanie pozytywnych wzorców postępowania; chęć zachowania dobrej opinii; wiara w siebie)
Grupa III odpowiada na pytanie: jakie są zdrowotne, społeczne i ekonomiczne skutki zażywania narkotyków?
3. swoje przemyślenia chłopcy zapisują flamastrami na kolorowych arkuszach papieru. Po zakończeniu pracy jedna osoba podsumowuje wyniki pracy zespołu;
4. ćwiczenie „Waga” (ćwiczenie nr 5 - załącznik nr 6): indywidualnie chłopcy zastanawiają się nad konstrukcją wagi: zyski i straty z powodu używania narkotyków.

Na jednej szali umieszczone są odpowiedzi na pytanie: jakie były oczekiwania, życzenia osób biorących narkotyki ?

Na drugiej szali znajdują się realia związane z używaniem narkotyków. To odpowiedzi na pytanie, czy oczekiwania się spełniły. Porównanie rysunków chłopców.

5. Recytacja przez jednego z chłopców wiersza „Epitafium”

6. wychowawca prezentuje ”ściągawkę dla ucznia”, w której zawarte są ważne telefony i adresy poradni leczenia uzależnień, punktów konsultacyjnych. Są tam również informacje dotyczące rozpoznawania i reagowania na zażywanie narkotyków

7. ewaluacja zajęć.

- **planowane efekty**

- uczniowie potrafią zidentyfikować motywy sięgania po narkotyki;
- chłopcy są świadomi negatywnych skutków narkomanii;
- wychowankowie potrafią krytycznie spojrzeć na zachęcanie do brania narkotyków, wiedzą, gdzie szukać pomocy w sytuacji pojawienia się problemu narkotykowego w najbliższym otoczeniu.

- **Typy uzależnień od narkotyków - fizyczne, psychiczne, społeczne**

- **czas trwania zajęć** – 1 godzina

- **osoba prowadząca zajęcia** - wychowawca

- **zagadnienia:**

- zapoznanie uczniów z różnymi rodzajami uzależnienia, kształtowanie umiejętności ich rozróżniania i rozpoznawania;
- analiza skutków uzależnienia fizycznego, psychicznego i społecznego.

- **wykorzystywane formy pracy:**

- dyskusja kontrolowana, praca grupowa, burza mózgów

- **przebieg zajęć:**

1. powitanie, ćwiczenia rozgrzewające w parach (np. moje największe marzenie);
2. wprowadzenie nauczyciela w problematykę uzależnienia od narkotyków, zainteresowanie uczniów tematem zajęć;
3. przypomnienie definicji uzależnienia;
4. uczniowie dzielą się na 3 zespoły, w których zastanawiają się jak funkcjonuje osoba uzależniona fizycznie, psychicznie i społecznie,

5. wybrany spośród członków każdego zespołu sekretarz przedstawia efekty pracy na forum grupy; w toku dyskusji chłopcy uzupełniają podawane informacje. Nauczyciel podsumowuje efekty pracy grupowej;

6. wychowawca inicjuje dyskusję na temat trudności walki z nałogiem. Podaje informacje na temat możliwych form pomocy osobom uzależnionym (farmakoterapia, psychoterapia indywidualna i grupowa, grupy wsparcia) Chłopcy swobodnie wypowiadają się na forum grupy;

7. nauczyciel podsumowuje zajęcia;

8. ewaluacja zajęć.

- planowane efekty

• uczniowie potrafią nazwać i rozróżnić typy uzależnienia;

-zdają sobie sprawę z trudności, jakie napotyka osoba uwalniająca się od nałogu;

-wiedzą, jakie są dostępne formy pomocy narkomanom.

VII. EWALUACJA PROGRAMU

Ewaluacja programu ma na celu badanie jego efektywności oraz dostarczanie informacji na temat kierunków pożądanych zmian w zakresie oddziaływania profilaktycznego Ośrodka. Badaniami ewaluacyjnymi objęci są wszyscy uczestnicy programu: uczniowie, nauczyciele oraz rodzice. Narzędziami ewaluacji są ankiety ewaluacyjne, obserwacja, rozmowy. Badania przeprowadzane są bezpośrednio po zakończeniu danego modułu: profilaktyka agresji, profilaktyka uzależnień.

Wyniki ewaluacji są opracowywane w postaci raportu z badań oraz prezentowane wszystkim uczestnikom programu. Ponadto wychowawcy/nauczyciele i inni pracownicy pedagogiczni prowadzący zajęcia przeprowadzają ewaluację wśród uczniów po każdej lekcji wychowawczej poświęconej na realizację programu. Pozwala ona doskonalić warsztat swojej pracy pedagogicznej oraz pozyskiwać informacje zwrotne na temat odbioru zajęć przez chłopców. Ocena różnorodnych aspektów realizacji programu opiera się na następujących wskaźnikach:

- Metody i formy pracy wychowawczej przyjmuje się za właściwe i atrakcyjne dla uczniów, jeśli opinię taką wyrazi ponad 60% chłopców uczestniczących w zajęciach. Średnia ocen będzie mieściła się powyżej 4.
- Oddziaływania wychowawcze, edukacyjne i terapeutyczne przyjmuje się za skuteczne, jeśli u uczniów liczba zachowań negatywnych będzie mieściła się w przedziale (+/-)10 %.

BIBLIOGRAFIA

- 1 Por. *Szkolny program wychowania*. Projekt, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1999, nr 4, s.11.
- 2 Por. M. Wojciechowski, *Jak powstrzymać przemoc rówieśniczą w szkołach*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze
- 3 Z. Skorny, *Formy i źródła agresji u dzieci i młodzieży*, „Psychologia Wychowawcza” 1973, nr 3, s.315.
- 4 Por. S. Siek, *Wybrane metody badania osobowości*, Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej, Warszawa 1993, s.279.
- 5 Por. J. Moczydłowska, *Samookaleczenia dokonywane przez dziewczęta niedostosowane społecznie*, „Problemy Alkoholizmu” 1995, nr 8-9.
- 6 Por. M. Wojciechowski, *Jak powstrzymać ...*, op. cit., s.57.
- 7 Por. J. Moczydłowska, *Psychodrama w pracy wychowawczo-resocjalizacyjnej*, „Problemy Poradnictwa Psychologiczno- Pedagogicznego” 2000, nr 2 (13), s.102-116.
- 8 Por. E . Boenisch, C.M. Haney, *Twój stress. Sens życia, równowaga i zdrowie*, Gdańskie Wydaw Psychologiczne, Gdańsk 2002, s.123.nictwo
- 9 Cz. Cekiera, *Psychoprofilaktyka uzależnień oraz terapia i resocjalizacja osób uzależnionych. Metody, programy, ośrodki, zakłady, wspólnoty*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1993, s.16.
- 10 Por. Cz. Cekiera, *Toksykomania. Narkomania, alkoholizm, nikotynizm*, PWN, Warszawa 1985. i Behawioralnych (ICD 10)
- 11 J. Mellibruda, *Psychopatologia zjawisk społecznych*. W: J. Strelau (red.) *Psychologia: podręcznik akademicki*, tom 3, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk, 2000.
- 12 S. Pużyński, J. Wciórka (red), *Klasyfikacja zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania w ICD-10*, Instytut Psychiatrii i Neurologii, Kraków – Warszawa 1997.
- 13 Por. B. Kamińska-Buśko, *Młodzież zagrożona uzależnieniem*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1996, nr 1.

14 Tamże, s.14-15.

15 Moczuk, E. *Fazy uzależnienia od alkoholu – wybrane zagadnienia*, „Problemy Alkoholizmu” 1997, nr

2-3.

16 Tamże.